

PRZYKŁADY WSPÓLNYCH POLSKO-BIAŁORUSKICH DZIAŁAŃ W ZAKRESIE OCHRONY I ZACHOWANIA WARTOŚCI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO TRANSGRANICZNYCH OBSZARÓW

Halina Łapińska

Politechnika Białostocka, Wydział Architektury
tel. 746-99-17, tel. dom. 869-13-61, e-mail: halap2@interia.pl

Streszczenie. Praca dotyczy problemu zachowania w krajobrazie regionu Puszczy Białowieskiej, po obu stronach granicy polsko-białoruskiej, tradycyjnych wiejskich układów przestrzennych wraz z elementami tradycyjnej zabudowy oraz próby przywrócenia wartości dziedzictwa historycznego (na przykładzie rekonstrukcji „kurnej chaty” oraz rewitalizacji zespołu parkowo-dworskiego Kopyły). Specyfika dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego może stanowić potencjał przyszłego rozwoju tych obszarów.

Słowa kluczowe: współpraca, Polska - Białoruś, ochrona dziedzictwa kulturowego

WSTĘP

Obszar transgraniczny [Rąkowski 2000], położony wzdłuż granicy polsko-białoruskiej, charakteryzuje się specyficzną mozaiką etniczną i wyznaniową, będącą efektem wielowiekowego nawarstwiania się różnych kultur na tym terenie. Wyrazem tego są widoczne w krajobrazie obok kopuł cerkwi wieże kościołów, przydrożne skupiska drewnianych krzyży i kapliczek, czy też wielowyznaniowe cmentarze. Godna szczególnej uwagi jest charakterystyczna dawna drewniana architektura wiejska, z bogato zdobionym detalem. Taki detal spotyka się we wszystkich drewnianych budowlach sakralnych, dworskich, mieszkalnych, kolejowych.

Po obu stronach granicy rozciąga się obszar Puszczy Białowieskiej [Antczak 2000]. Wartości kulturowe tego rejonu scharakteryzowano jako „wyodrębniające się obszary rozproszenia różnych cennych zabytków, niewchodzących w obręb większego kompleksu terytorialnego” [Mileska 1994]. Obiekty architektoniczne spotkane na badanym obszarze są stosunkowo nieliczne; niewiele budowli ma wartość zabytku. Ich stan zachowania jest często bardzo zły. Jednak ich wartość artystyczną i kulturową trudno przecenić. Wiąże się ona z ważnymi wydarzeniami historycznymi. Trwa jako świadek dziejów tych ziem. Z każdym miejscem wiążą się wspomnienia mieszkańców, chętnie przywoływane opowie-

ści, pełne ważnych dla danego miejsca dat, postaci i zdarzeń. Należy dołożyć wszelkich starań, aby ochronić i zachować te wartości.

WSPÓLNE POLSKO-BIAŁORUSKIE BADANIA

Badanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu Puszczy Białowieskiej rozpoczęto w 2002 r., realizując pilotażowy program inwentaryzacji zabytków w ramach międzynarodowego projektu Puszcza bez granic. Finansowany był on ze środków Duńskiej Agencji Ochrony Środowiska – Biuro Współpracy Ochrony Środowiska w Europie Centralnej i Wschodniej (DANCEE). Projekt realizowany był po obu stronach granicy polsko-białoruskiej, na obszarze regionu Puszczy Białowieskiej, w ścisłej współpracy z Białowieskim Parkiem Narodowym (BPN) i Parkiem Narodowym „Biełowieżskaja Puszcza” (PNBP), [Dziedzictwo... 2003].

Podjęte działania stały się podstawą do wzmocnienia współpracy międzynarodowej, szczególnie kontaktów transgranicznych i rozwoju partnerskiej współpracy różnych środowisk; wymiany doświadczeń, informacji i wiedzy merytorycznej pomiędzy partnerami; odkrywania i wzmacniania poczucia lokalnej tożsamości i znaczenia lokalnego dziedzictwa wśród społeczności miejscowych; zainicjowania powstawania społecznych form ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego; kreowania formy ekonomicznego rozwoju społeczności lokalnych przyjaznej przyrodzie, kulturze i tradycji.

Wspólne działania w ramach projektu rozpoczął cykl wykładów wygłoszonych dla słuchaczy z różnych środowisk przez specjalistów z różnych dziedzin: historii, geografii, przyrody, architektury, urbanistyki i planowania przestrzennego, konserwacji zabytków, archeologii i etnografii, w trakcie których przedstawiona została wiedza teoretyczna z poszczególnych dziedzin. Następnie w ramach pracy w grupach tematycznych wyodrębniono i sformułowano tematy badawcze i problemy do rozwiązania oraz sporządzono harmonogram zadań do realizacji.

Grupy robocze określiły kierunki badań o następującej wiodącej problematyce:

- rozpoznanie, ochrona i zachowanie tradycyjnego krajobrazu przyrodniczo-kulturowego regionu,
- zachowanie tradycyjnych form gospodarowania, rzemiosł, sztuk i kultur lokalnych,
- walory przyrodniczo-kulturowe regionu Puszczy Białowieskiej podstawą rozwoju turystyki,
- potrzeba edukacji społeczności lokalnej.

Za sprawę najpilniejszą uznano kompleksowe rozpoznanie zasobów dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego regionu, inwentaryzując całość zasobów kultury materialnej. Powołano międzynarodową grupę ekspercką do opracowania szczegółowej, jednolitej dla całego regionu Puszczy Białowieskiej metodyki inwentaryzacji (ze strony polskiej w pracach uczestniczyli: Wojewódzki Kon-

serwator Zabytków, Archeolog Wojewódzki, pracownicy Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej, pracownicy Białostockiego Muzeum Wsi oraz Departamentu Edukacji i Kultury Urzędu Marszałkowskiego). Zespół z Białorusi składa się także z podobnych specjalistów. W tej grupie roboczej pracuje autorka. Spotkania członków grup roboczych odbywają się na zmianę, po polskiej i białoruskiej stronie. Opracowano ramowy kształt programu badawczego oraz przystąpiono do badań szczegółowych.

Badaniami objęto po polskiej stronie puszczańską gminę Dubicze Cerkiewne, Hajnówkę oraz Narew, a po stronie białoruskiej – gminy Wierchowiczi i Dmیتrowiczi.

Badania rozpoczęto od szczegółowego objazdowego rekonesansu w terenie całego obszaru. Spisano całość zasobów szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego. Następnie wybrano przykładowe elementy do szczegółowego zinventaryzowania po obu stronach granicy. Wybrano obiekty najstarsze, o złym stanie technicznym, aby zdążyć przed ich bezpowrotnym zniszczeniem. Już pierwsze odwiedzone miejsca po białoruskiej stronie zwróciły uwagę swoim niepowtarzalnym kolorytem i wrażeniem zatrzymania się czasu. Zmiany, jakie niesie ze sobą upływający czas, były tu znacznie mniejsze niż po polskiej stronie. Wrażenie przeniesienia się w przeszłość było wszędzie obecne. Potęgowały je jeszcze spotkania z mieszkańcami, którzy nieustannie przywoływali wspomnienia, opowieści i legendy z przeszłości. Wszędzie natomiast widoczne jest bardzo biedne życie mieszkańców, ich skromne, wymagające remontów i napraw domy mieszkalne, budynki gospodarcze, płoty. Ale dzięki temu zachowało się tu wiele nieprzetworzonych przykładów starej sztuki budowlanej: czynne wciąż kamienne studnie z żurawiami, wieńcowe konstrukcje ścian budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz najprostsze więźby drewniane dachów, detal zdobniczy, wyposażenie i wystrój wnętrza chat. Te skromne wsie to bogata kopalnia dawnych zwyczajów, obyczajów, wzorników form, stanowiących zbiór cech charakterystycznych dla badanego regionu.

Zadaniem opracowania było zobrazowanie istniejących układów przestrzennych jednostek osadniczych, struktury funkcjonalnej i technicznej obszarów i poszczególnych budynków i zagród wiejskich, innych cennych obiektów oraz wystroju i zdobnictwa tych obiektów. Uaktualniono i uzupełniono dane posiadane przez służby konserwatorskie. Powstał komplet materiałów i informacji przedstawiający stan aktualny przestrzeni kulturowej obszaru. Był to materiał wyjściowy, umożliwiający zespołowi podjęcie dalszych opracowań badawczych i projektowych w celu zabezpieczenia istniejących obiektów, ich rewaloryzacji lub adaptacji na potrzeby wykorzystania, np. turystycznego, w celu aktywizacji gospodarczej obszaru. Do takich opracowań przystąpiono już w odrębnych zespołach, po obu stronach granicy, spotykając się na seminariach i konferencjach, wspólnie konsultując rozwiązania, wymieniając uwagi, konfrontując proponowane rozwiązania koncepcyjno-projektowe. Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Europa – Region – Turystyka. Specyfika przestrzeni regionalnej – jej

ochrona, zachowanie i rozwój”, zorganizowana przez Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Białostocki oraz ECOVAST Europejski Ruch Odnowy Wsi i Małych Miast Sekcja Polska, która odbyła się w Białowieży w dniach 20-22 maja 2004 r. pod patronatem: Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku, Starosty Powiatu Hajnowskiego oraz Dyrektora Białowieckiego Parku Narodowego była forum, na którym zaprezentowano wyniki działań zespołów.

Zebrane informacje przedstawiono w formie opisowej i graficznej wraz z serwisem fotograficznym. Całość materiałów zawarto w publikacji *Dziedzictwo kulturowe regionu Puszczy Białowieckiej*, wydanej w 2003 r. w dwóch wersjach językowych polskiej i białoruskiej, ze streszczeniami w języku angielskim. Wyniki prac to inwentaryzacja urbanistyczna, która objęła zespoły urbanistyczno-architektoniczne poszczególnych wsi na obszarze całej gminy wraz z elementami zagospodarowania terenu. Opracowanie inwentaryzacyjne obiektów architektonicznych – to szkice, kompleksowa dokumentacja rysunkowa oraz fotograficzna. Rysunki detalu architektonicznego – to rysunek elewacji szczytowej oraz rysunki detalu zdobniczego, takiego jak: ozdobnych wiatrownic, desek okapowych i jętek, ozdobnych nadokienników oraz zdobień narożników domów mieszkalnych. Integralną częścią jest opis techniczny z przedstawieniem stanu zachowania.

PRZYKŁADY SZCZEGÓŁOWE

Kurna chata we wsi Rożkowka – inwentaryzacja oraz projekt rekonstrukcji

Wieś Rożkowka, leży w samym sercu południowej części białoruskiej Puszczy Białowieckiej. Cała wieś składa się z jednej brukowanej ulicy, mającej swój początek na placu z cerkwią. Zwartą zabudowę ulicy tworzą domy mieszkalne usytuowane szczytowo, z ogródkami kwiatowymi i drewnianymi płotami.

Najstarszym domem, jaki tam znaleziono, jest chata z 1837 roku (rys. 1). Jest to budynek na rzucie prostokąta o wym. 5,35×10,13 m. Jest to najprostszy typ – chata wąskofrontowa, posiadająca jedną izbę mieszkalną, sień i komorę. Głównym pomieszczeniem jest izba z miejscem po piecu kuchennym, piekarniczym bądź paleniskiem. Ściany wzniesiono z poziomych bali drewnianych, układanych jeden na drugim (jest 6 takich rzędów). Połączone są one w narożnikach węglami w zamknięty wieniec, tworząc tzw. zręby. Okna są niewielkie, mają wymiary: szerokość 45-52 cm i wysokość 52-59 cm. Usytuowano je w ścianach izby naprzeciw siebie. Obramowane są deską szerokości 20 cm, bez zdobień. Drzwi wejściowe mają wymiary 94×151 cm. Skrzydła drzwiowe otwierają się do środka, zawieszono je na drewnianych zawiasach, a zamykane na skobel. Otwór wejściowy z sieni do izby ma wymiary 87×140 cm. Komora, bez okien, miała charakter magazynowy. Ściany od wewnątrz były bielone.



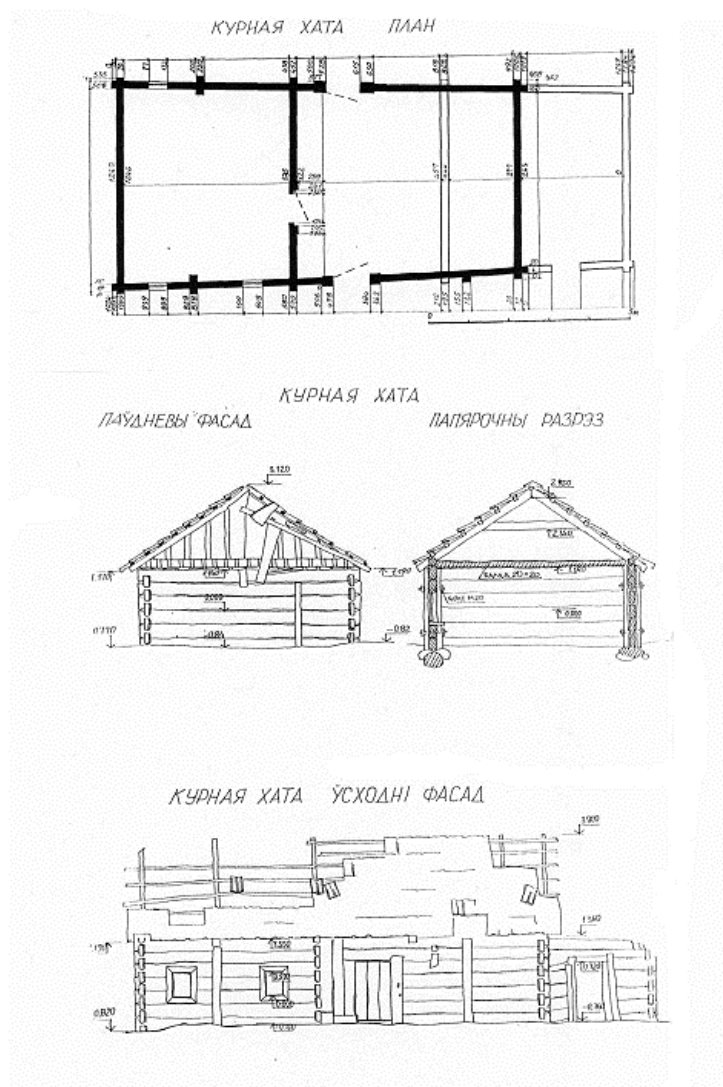
Rys. 1. Widok kurnej chaty, październik 2002 (fot. autorka)

Fig. 1. A view of the old cottage, October 2002 (photo by the author)

Naprzeciw wejścia do izby na belce ściany wycięto napis i rok 1837. Nad izbą w stropie widoczny jest otwór o wym. 13×24 cm w odległości osiowo – 66 cm od ściany zewnętrznej i 156 cm od ściany wewnętrznej. Mógłby on pełnić funkcję odprowadzania dymu z paleniska bądź pieca. Mówią o tym najstarsi mieszkańcy, którzy pamiętają jej pierwotną postać, krytą strzechą tzw. *kurną chatę*. Istotną część kurnej chaty stanowiła izba z otwartym ogniskiem bądź piecem pośrodku (dopiero od końca XVIII w. pojawia się komin nad kalenicą dachu, który stał się odtąd elementem centralnym chałupy, ubocznie pełniąc funkcję wędzarni).

Nikt w tej chacie nie mieszkał od lat. Dach o zmienionej, nowszej konstrukcji zapadł się. Podobnie belki stropowe uległy zniszczeniu, zgniły i załamały się.

Zespół dokonał szczegółowych pomiarów, wykonał konieczne rysunki, szkice oraz dokumentację fotograficzną. Na tej podstawie powstały rysunki inwentaryzacyjne stanu istniejącego (rys. 2) oraz propozycje odbudowy (rys. 3). Kolejną pracę jaką wykonano było oczyszczenie najbliższego terenu z zarośli i chwastów. Następnie, z uwagi na zbliżającą się zimę, pod okiem konserwatora zabytków dokonano prac zabezpieczających budynek przed dalszym niszczeniem. Rozebrano wszystkie elementy wtórne, tj. pokrycie, konstrukcje dachu i belki

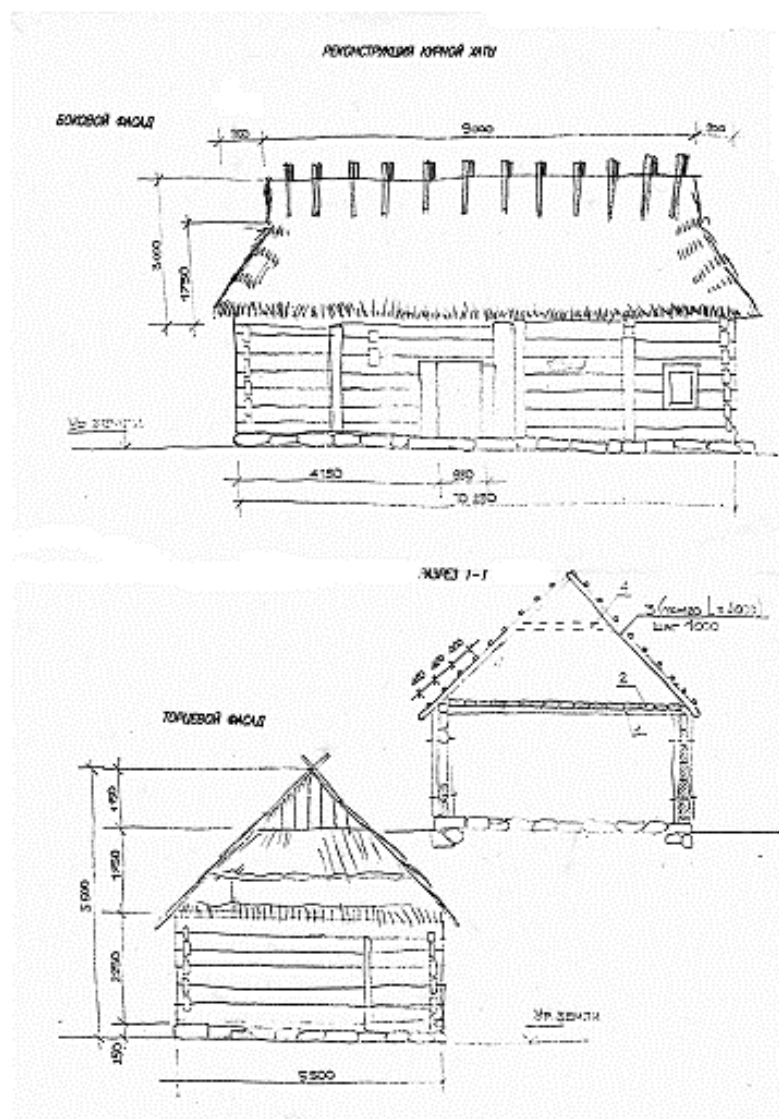


Rys. 2. Rysunki inwentaryzacyjne kurnej chaty, 2002 r., wyk. M. Własiuk

Fig. 2. Inventory drawings of the old cottage, 2002, drawn by M. Własiuk

drewniane. Pozostałe elementy jako noszące znamiona substancji pierwotnej zabezpieczono przed niszczeniem. Wraz z wiosną ruszyły prace odbudowujące i rekonstruujące kurną chatę, według dokumentacji sporządzonej wspólnie przez polsko-białoruskich architektów. Pod kierunkiem cieśli z Podlaskiego Muzeum Wsi rozebrano i zabezpieczono wszystkie elementy chaty. Zapewniono słomę, z której wykonano odpowiednią ilość kulików na pokrycie strzechy. Dyrekcja parku zapewniła drewno, konieczne do wykonania więźby dachowej: krokwi,

jętek i belek stropowych, zgodnie z projektem rekonstrukcji. W trakcie prac projektowych prowadzono konsultacje z profesorami Białoruskiej Akademii Nauk, konserwatorami i pracownikami Podlaskiego Muzeum Wsi. Dokumentację wykonano w Pracowni Konserwacji Zabytków w Brześciu a, prace w terenie wykonywali polscy cieśle – pracownicy muzeum pod kierunkiem konserwatorów zabytków polskiego i białoruskiego.



Rys. 3. Próba rekonstrukcji budynku, szkice A. Łukszy

Fig. 3. An attempt at reconstruction of a building, sketches by A. Łuksza

Obecnie rozpoczęto proces przekształcenia stanu własności, który potrwa dwa lata. Pragnie tu mieć swoją siedzibę białoruska organizacja zajmująca się ochroną szeroko rozumianego dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego regionu. Mamy nadzieję że stanie się to miejsce centrum polsko-białoruskiej współpracy, wymiany doświadczeń i kontynuacji działań już prowadzonych, mających na celu ochronę i zachowania cennych dóbr regionu transgranicznego.

Zespół parkowo-dworski Kopyły – stan istniejący i próba rewitalizacji

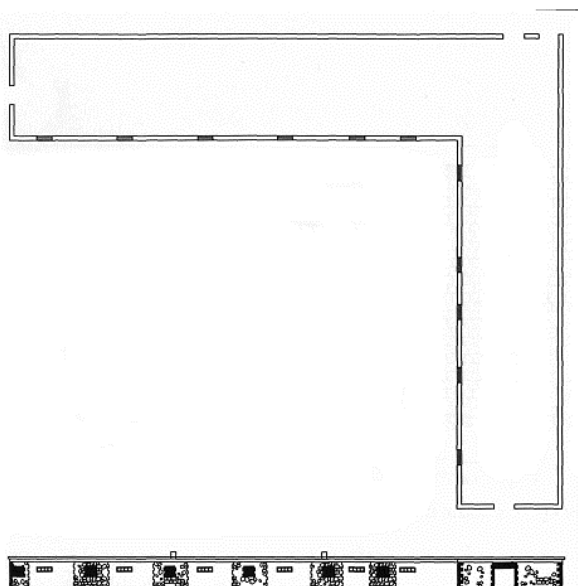
Cennym świadkiem historii ziem puszczańskich są Kopyły [Rąkowski 1997] – zespół parkowo-dworski z II połowy XIX wieku, położony w gminie Wierchowiczi. Jest to dawny majątek ziemski Pusłowskich, którego właścicielem w okresie międzywojennym był ród Rothów. Zespół składa się z parterowego dworu z piętrowym skrzydłem, budynków gospodarczych: stajni, obór, spichlerza oraz rozciągającego się wokół dworu parku. Od frontu dworu niegdyś umiejscowiony był reprezentacyjny dziedziniec z rozległym klombem. Krajobrazowe założenie parkowe z czytelną do dziś jeszcze szeroką grabową aleją spacerową otaczało dwór. Wjazd na teren posiadłości prowadził groblą pomiędzy dwoma stawami.

Obecnie użytkownikiem tego zespołu jest kołchoz „Pobieda”. Stan techniczny budynków jest bardzo zły. Budynki popadły w ruinę, zniszczony park i ogród wokół dworu porasta zielsko, zdewastowany park, zarośnięte stawy, zdziczały sad owocowy to dzisiejszy obraz tego miejsca. Nasz zespół postanowił spróbować przywrócić miejscu dawną świetność.

Budynek stajni pochodzi, zgodnie z datą umieszczoną nad wejściem z 1914 r. Jest parterowy o rzucie w kształcie litery T. Ściany wymurowano z cegły ceramicznej w połączeniu z kamieniem, konstrukcję dachu tworzy ciekawa kozłowa więźba drewniana. Trzy ozdobne frontony tworzą pięknie skomponowane cegła i kamień, które jednak zostały ukryte pod warstwą wapna lub białej farby. Delikatny rysunek ceglanych ryzalitów uzupełniają gzymsy pod oknami oraz łukowe nadproża.

Budynek spichlerza jest najbardziej okazałym i najlepiej zachowanym budynkiem założenia. Jest to dwukondygnacyjna bryła, z wysokim dwuspadowym dachem. Spichlerz został wzniesiony w 1911 r. na rzucie prostokąta. Ściany zewnętrzne oraz słupy konstrukcyjne wewnątrz wymurowano z czerwonej cegły ceramicznej. Więźba drewniana jest dobrze zachowaną konstrukcją płatwiowokleszczową. Główne wejście prowadzi przez bogato zdobiony fronton. Na zdobienia składają się głównie pilastry, pasy występów i uskoków, wykonane z cegły. Frontony fasad szczytowe i wejściowa mają postać dekoracyjnych obramień okiennych i drzwiowych, o bogatym rysunku występów ceglanych.

Kolejnym budynkiem gospodarczym jest obora, która pierwotnie składała się z odrębnych obiektów. Obecnie, na potrzeby kołchozu, połączone murowanym łącznikiem ma kształt litery L (rys. 4). Cennym detalem architektonicznym jest rytm arkadowych nisz okiennych o łukowych nadprożach. Obecnie oborę przykrywa płaski dach z prefabrykowanych elementów żelbetowych.



Rys. 4. Inwentaryzacja obory, 2002 r., rys. A. Łuksza

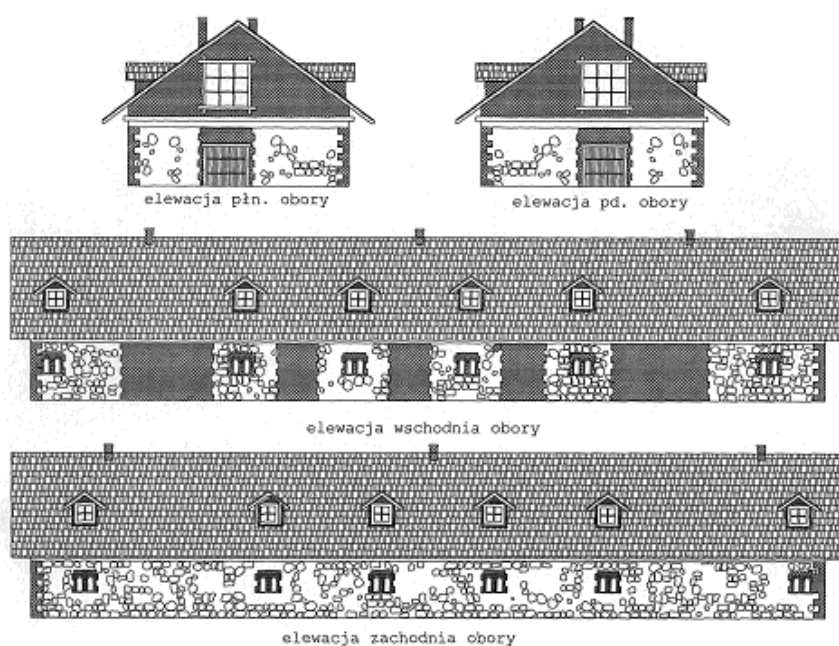
Fig. 4. Inventory of a cowshed, 2002, drawn by A. Łuksza

Park przydworski zachował elementy regularnego planowania z elementami liniowych nasadzeń założenia pejzażowego. Za dworem rozpoczynał się sad. W dół, do północnej części parku, prowadziła oryginalna trasa spacerowa aleją szerokości 5 m, uformowana z kasztanowców. Posadzone w rzędach co 2 m drzewa tworzą półmroczny korytarz.

W dole tej alei, za niezbyt głęboką fosą, widnieje placyk wypoczynkowy, gdzie być może była altanka. Spacerowa aleja prowadzi na wzgórze z tarasem widokowym. Wzgórze dość wysokie, otoczone jest kanałem szerokości 3,50 m, obsadzonym jesionami i lipami. Drzewa osiągnęły olbrzymie rozmiary i choć oddalone od tarasu widokowego, tworzą nad nim ażurowy parasol. W przeszłości wzgórze było najprawdopodobniej elementem czytelnej kompozycji, osiowej, po obu stronach której znajdują się dwa zagajniki o powierzchni około 0,50 ha każdy.

Tak było w 2002 r. (rys. 6). Wiosną 2004 r., gdy odwiedziliśmy omawiany zespół, okazało się, że zniszczenia są jeszcze większe (rys. 7). Budynek stajni nie posiada części dachu, drewniane elementy uległy spaleni, brak pokrycia nad jednym skrzydłem spowodowało zniszczenie wnętrza. Poprzednio budynek był użytkowany: leżała ściółka, na poddaszu były zgromadzone zapasy siana, nie brakowało zamykanych na skoble drzwi i wrót; obecnie stoi pusty. Pozostałe budynki także popadły w jeszcze większą ruinę. Jedynie spichlerz, w którym pracuje młyn elektryczny, jest użytkowany. Wszystkie obiekty tego założenia

parkowo-dworskiego są w użytkowaniu kołchozu, jednak ich obraz wskazuje na to, że nie są kołchozowi potrzebne. Zaproponowaliśmy działania, zmierzające do uchronienia tego szczególnego miejsca przed całkowitym zniszczeniem. Białoruscy koledzy podjęli kroki rozpoznania możliwości prawnych objęcia tego historycznego zespołu ochroną. Stan techniczny obiektów o ciągle postępującym zniszczeniu nie pozwalał mieć nadziei na powodzenie działań. Jednak okazało się, że konserwator zabytków uległ urokowi miejsca i obiecał przeprowadzić pozytywnie stosowne urzędowe procedury prawne. Pozwoliło to nam na przystąpienie z nadzieją do sporządzania kompletnej dokumentacji konserwatorskiej oraz koncepcji programowo-przestrzennej przyszłego kształtu użytkowania tego cennego miejsca. Pracownia konserwacji zabytków w Brześciu podjęła się wykonania profesjonalnej dokumentacji inwentaryzacyjnej. Cenne bardzo okazały się tutaj dane zebrane prze dwoma laty, gdy jeszcze stan techniczny obiektów był lepszy.



Rys. 5. Projektowane elewacje obory, rys. E. Malec

Fig. 5. Design of cowshed elevations, drawn by E. Malec

Jedną z możliwości przywrócenia założeniu parkowo-dworskiemu w Kopyłach dawnej świetności przedstawia praca dyplomowa Edyty Malec, wykonana pod kierunkiem autorki na Wydziale Architektury Politechniki Białostockiej. Jest to adaptacja zespołu podworskiego na centrum kultur lokalnych. Autorka podjęła temat urzeczona specyfiką miejsca, napotkanym tam niepowtarzalnym klimatem krajobrazów puszczańskich, ujęta miejscowym stylem życia i lokal-

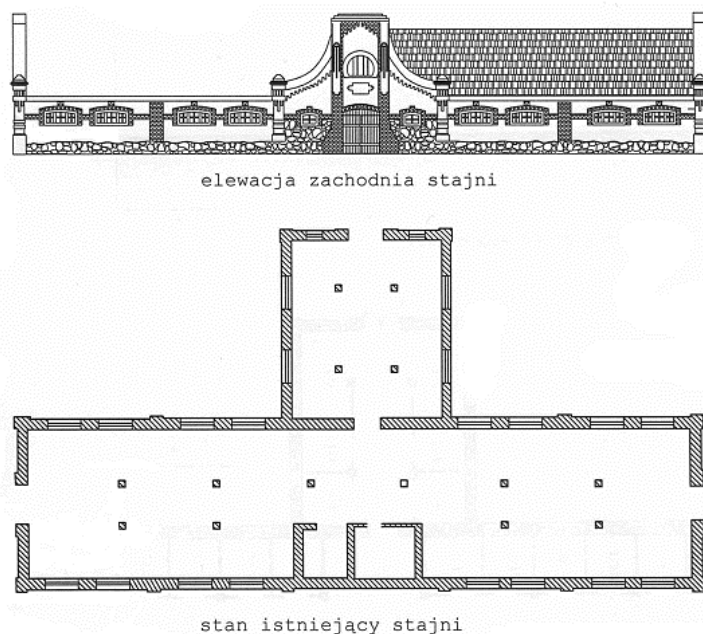


Rys. 6. Praca zespołu inwentaryzującego budynek stajni, 2002 r. (fot. Stepaniuk)

Fig. 6. Inventorying of a stable in 2002 (photo by Stepaniuk)

nymi tradycjami. Podjęła próbę rewitalizacji założenia parkowo-dworskiego Kopyły i stworzenia tam miejsca, w którym przetrwałyby ginące już obecnie, a na ziemiach białoruskich jeszcze żywe, elementy dawnych zawodów, rzemiosł oraz kultury niematerialnej. Praca powstawała przy współpracy Pracowni Konserwacji Zabytków w Brześciu. Wspólne wyjazdy na inwentaryzację, wielokrotne rekonesanse i wizje terenowe, wzbogacone dyskusjami oraz konsultacjami profesorów z Białoruskiej Akademii Nauk i Wydziału Architektury Politechniki w Mińsku zaowocowały opracowaniem, które może stać się początkiem wykonania profesjonalnej dokumentacji projektowej, na podstawie której zostanie wszczęty proces inwestycyjny.

Powstała koncepcja umieszczenia w dworze i budynkach gospodarczych programu Centrum Kultur Lokalnych, rozumianego jako miejsce pracy i wypoczynku dla osób związanych z szeroko rozumianą kulturą. Można tam nie tylko pracować, grając w sztukach, biorąc udział w festiwalach muzycznych czy warsztatach plastycznych, ale też tworzyć w pracowniach rzemiosła ludowego i rękodzieła [Antczak 2002], prezentować swoje prace i wypoczywać. Krajobrazowy park stanowi wspólną oprawę dla programu kulturalnego. Rola autorki koncepcji ograniczyła się tu do maksymalnego wydobycia walorów zastanej substancji, ale też dopilnowania, by nie została przekroczona cienka granica między autentycznością a sztuczną kreacją architektoniczną. Zastosowane zabiegi rewitalizacyjne polegają na tym, że wszelkie zmiany będą odróżniać się od



Rys. 7. Rysunek inwentaryzacji budynku stajni, 2004 r. (rys. E. Malec)

Fig. 7. Inventory drawing of a stable, 2004 (drawn by E. Malec)

tkanki oryginalnej. Nowe elementy założenia będą żyć współczesnością i nie dominować nad starszymi – oryginalnymi (rys. 5).

PODSUMOWANIE

Krajobraz ziem puszczańskich, szczególnie tych po stronie białoruskiej, ma niepowtarzalny wyraz. Wsie tam napotkane jeszcze obecnie wyglądają tak, jakby zatrzymał się w nich czas. Ich sylwetki, widziane z oddali, wyłaniające się na tle ściany lasu są naturalnym uzupełnieniem krajobrazu. Pozostające w naturalnej kolorystyce starego drewna linia dachów kontynuują linie zalesionych pagórków puszczańskich. Tradycyjne układy zwartej zabudowy wiejskiej zachowała większość wsi w polskiej i białoruskiej części rejonu puszczy. Tradycja budowania oraz przepiękne zdobienia budynków to najcenniejsze dobra do ochrony i zachowania.

Problemem jest niszczenie historycznych założeń parkowo-dworskich, przekształconych i przystosowanych na potrzeby kolchozów. Piękne niegdyś parki przydworskie zaniedbane zamieniły się w nieużytki. Konieczne są zabiegi rewitalizacyjne, aby tym historycznym założeniom przywrócić ich dawna świetność.

Obszar Puszczy Białowieskiej jest enklawą przyrodniczą i kulturową, której wartości należy w pełni rozpoznać w celu zachowania i ochrony. Nadrzędnym celem wszelkich działań powinna być ochrona takich zasobów oraz ich udostępnianie w celu wykorzystania np. turystyczno-wypoczynkowego, co z kolei spowoduje aktywizację ekonomiczno-społeczną obszarów ubogich puszczańskich gmin.

LITERATURA

- Antczak A., 2002. Puszcza Białowieska i okolice: 38.Dom Wydawniczy Benkowski Sp. z o.o. Białystok.
- Dziedzictwo kulturowe regionu Puszczy Białowieskiej – wybrane zagadnienia 2003: praca zbiorowa, PTO, Białowieża-Kamieniuki.
- Mileska M. I., 1994. Atlas zasobów, walorów i zagrożeń środowiska geograficznego Polski, Walo-ryzacja wartości kulturowych. PAN Warszawa, tablica 84.
- Rąkowski G., 1997. Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi, Burchard Ed. Warszawa.
- Rąkowski G., 2000. Transgraniczne obszary chronione na wschodnim pograniczu Polski. Instytut Ochrony Środowiska Warszawa.

EXAMPLES OF JOINT POLISH-BELARUSIAN ACTIONS FOR PROTECTION AND PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE OF TRANSBORDER AREAS

Abstract. The paper considers the problem of preservation of the traditional rural spatial layout together with elements of traditional architecture in the landscape of the Białowieża Forest. It also discusses attempts at restoration of historical heritage (for example: reconstruction of an “old cottage” and revitalization of a park and manor estate of Kopyly). The uniqueness of cultural and natural heritage may constitute the potential for future development of these areas.

Key words: co-operation, Poland-Belarus, protection of cultural heritage